

DOI 10.31909/26168812.2019-(42)-11
УДК 711.558

Вікторія ЗВЕКОВА*

КУЛЬТУРА ДОЗВІЛЛЯ ЯК ФАКТОР ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

У статті крізь призму наукових досліджень розглянуто актуальні проблеми вільного часу і дозвілля української молоді в умовах нової соціокультурної реальності та розвитку особистості; визначено причини зміни ціннісних орієнтацій сучасної молоді щодо проведення вільного часу, аналізуються основні причини занепаду культурно-дозвіллевої галузі та окреслюються шляхи щодо покращення дозвіллевої ситуації у молодіжному середовищі.

Ключевые слова: досуг, культура досуга, молодь, розвиток, духовність

Актуальність статті: соціально-економічні перетворення, що відбуваються в нашому суспільстві, багато в чому змінили і його духовний вигляд: стали іншими ціннісні орієнтири, впав престиж освіти, культури, моральності. Не випадково програми розвитку системи освіти та її модернізації, наполегливо висувають в якості пріоритету виховання громадянина, вмє протистояти негативним тенденціям розвитку сучасного суспільства, виховання у молоді нових життєвих установок, уміння знайти своє місце в сучасному світі. В цьому аспекті важливим є питання про формування культури дозвілля, бо від того, чим буде заповнений вільний час людини, багато в чому залежить розвиток його як особистості. На важливість цієї проблеми вказували ще мислителі минулого. Однак і сьогодні, питання організації дозвілля залишаються актуальними, досі недостатньо розробленим є зміст виховання культури дозвілля, орієнтований на вік, соціальне становище того або іншого індивіда і його ціннісні установки, що враховує національні традиції.

Серед практиків і науковців, які досліджують рівень організації дозвілля молоді, слід виділити Петрова І. В., Пономаренко В. А., Стрельцова Ю. А., Цимбалюк Н. М.

Таким чином, метою даної статті є аналіз соціокультурних особливостей організації дозвілля молоді, розвитку духовності.

Об'єктом статті є молодь як соціально демографічна група населення.

Не викликає сумніву той факт, що культури дозвілля необхідно вчити, і починати слід зі студентів вищих закладів - майбутніх учителів, які у своїй професійній діяльності зможуть реалізувати отримані навички та вміння і передати їх своїм вихованцям.

Однією з основних задач організації дозвіллевої діяльності є духовний розвиток підростаючого покоління, яке неможливе без використання морального потенціалу мистецтва, в тому числі театрального, як засоби формування і розвитку естетичних ідеалів, громадянських і моральних позицій особистості.

Естетичні вчення про виховне значення мистецтва мали місце в різні епохи: античності, середньовіччя, Відродження, Постренесансу, освіти, німецької класичної естетики.

На сучасному етапі життя суспільства, у період панування науково-технічного прогресу і високих темпів життя, здавалося б, з'явилися величезні можливості для проведення дозвілля, його якісно нового рівня, а, отже, поява успішного і саморозвитку людини, яка веде здоровий спосіб життя. Однак, багато людей замість занять, що сприяють соціокультурному зростанню, вибирають проведення часу, що зупиняє або навіть руйнує це зростання. Масова культура, настільки сильно заволоділа сучасним суспільством, не вимагає інтелектуальної напруги і розбірливості при споживанні її

* Звєкова В. – кандидат педагогічних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, e-mail: victoria.zvekova@yandex.ru

масового продукту. В результаті ми можемо спостерігати складання і формування нового «масового» способу життя. В даному випадку це така сукупність форм діяльності і особливостей поведінки, яка не відповідає критеріям ні фізичного, ні духовного здоров'я. Більш того, не відповідає не тільки гармонійному розвитку особистості, але навіть пасивному відпочинку.

Це наслідок проблем формування здорового способу життя населення і, як його частини, культури дозвілля. Щоб розібратися в їх взаємозв'язку і причини ситуації, що склалася, необхідно розглянути сутність понять «дозвілля» та «здоровий спосіб життя».

Дозвілля є частиною позаробочого часу, яка залишається у людини після виконання непорушних невиробничих обов'язків¹. Причому, позаробочий час (вільний час) в свою чергу можна розділити з кількох підстав: фізичний час (пов'язаний з навчальною або виробничою діяльністю); побутовий час (наприклад, приготування їжі або прибирання); біологічний час (задоволення фізіологічних потреб) і соціальний час (дозвілля). Таким чином, можна уточнити, що поняття дозвілля відноситься до категорії вільного часу, передбачає вільний вибір людиною форм і видів дозвіллевої діяльності або поведінки, з урахуванням потреб, а також матеріального та фізичного стану. Основними цілями, які переслідує кожна конкретна людина в процесі дозвілля, можуть виступати: відновлення фізичних і духовних сил, самовдосконалення, задоволення (розвага), освіта та інші.

Все це досягається шляхом використання якісно насичених засобів, форм і методів. Перш за все, насичених духовно: естетичне втілення, гармонія, традиції та цінності, нові знання, твори мистецтва та продукти культури. Культура дозвілля ж, це таке втілення дозвіллевої діяльності, коли окрема особа або група в змозі проаналізувати власні потреби і можливості їх задоволення, здійснити грамотний пошук варіантів і ефективно провести свій вільний час.

Це підтверджується у висловлюванні В. Я. Суртаєва, культура дозвілля - це «міра реалізації соціально-культурного потенціалу особистості в умовах дозвіллевої діяльності, міра придбаних нею навичок регулювання дозвіллевого часу, готовність особи до участі в соціально значущих видах дозвіллевої діяльності»².

Н. В. Котельникова так визначає культуру дозвілля: «Це якісна характеристика людської діяльності на дозвіллі у всьому різноманітті її видів, форм, способів і результатів; набір ціннісних орієнтацій і форм поведінки, а також готовність до участі в соціально значущих видах дозвіллевої діяльності, сприяють самореалізації творчого потенціалу особистості»³.

Особистий вибір дозвіллевої діяльності спирається і на таке поняття як «культура особистості». Іншими словами, культура особистості є ні що інше, як основа для формування культури дозвілля окремої людини, соціальної групи і суспільства в цілому.

М. Каган культуру особистості розглядає в трьох аспектах. По-перше, культура як принцип зв'язку людини з предметом, його спосіб включення в суспільне життя, самосвідомість і самовизначення, усвідомлення невіддільності від загальних соціокультурних процесів і своєї унікальності. По-друге, це ментальна характеристика, яка проявляється в установках свідомості, націленості на світ і всередину себе. І, нарешті, культура як все, що накопичено людством. Це ті духовні та матеріальні блага, які дозволяють людині формуватися і рухатися далі до досконалості⁴.

Особливо слід підкреслити специфічну область культурної політики: соціально-культурну діяльність. В рамках якої реалізуються підтримка і створення необхідних умов

¹ Молодь у сучасному світі: філософсько-культурологічні виміри (2009), 36. матеріалів Міжнародної наукової конференції, Київ, 26-27 березня 2009 р, К.: Видавничий центр КНЛУ, 504 с.

² Суртаєв В.Я. Соціологія молодіжного досуга (1998), СПб., Ростов-н/Д.: Изд-во «Гефест», С. 28.

³ Котельникова Н.В. *Инновационные тенденции в сфере молодіжного досуга в современной России. Соціологія культури, духо-вної жизни: Автореф. дис. канд. соціол.наук* (2003). Ставрополь: Ставропольский гос. ун-т, С. 19-20.

⁴ Каган М. С. *Философия культуры* (1996), СПб, С. 78.

для духовної, творчої діяльності, де транслиуються, тиражуються, реставруються, розвиваються духовні та матеріальні підстави культури, іншими словами, виробництво і споживання культурних благ, а, головним чином, проведення ефективного й адекватного дозвілля.

Пропаганда здорового способу життя несе за собою ряд дуже важливих позитивних тенденцій: знижується захворюваність (зменшуються витрати на лікування і виплати інвалідам); підвищується соціальна активність людей (як результат підвищення доходів громадян і податків для держави); зміцнюються і поліпшуються сімейні відносини; зменшується наявність або повністю відсутні шкідливі звички (а з ними і девіантна поведінка); поліпшується психологічний клімат у суспільстві (знижується рівень стресу, дратівливості, переживань).

Формування здорового способу життя через дозвілля – найбільш всеосяжна форма пропаганди, яка може провести держава. І це не тільки спортивні заходи на стадіонах і в парках відпочинку, а й культурно-масові заходи, виставки та фестивалі. Все це дозволяє не просто відновити фізичні і духовні сили, але також сприяє формуванню необхідних ціннісних установок, життєвих орієнтацій, популяризує дефіцитні напрямки діяльності і розвитку людини. Причому, через дозвільні заходи можна впливати на найрізноманітніші групи населення.

Таким чином, здорове дозвілля – розвиваюче дозвілля. Ефективне відновлення фізичних і духовних сил людини може відбуватися тільки через правильно підібрані відповідно потребам форми дозвілля, способи взаємодії людей. Це проведення часу, спрямоване на придбання нових корисних навичок, знань і умінь. Крім того, це ефективне і конструктивне використання вільного часу з користю для душі і тіла і без шкоди для оточуючих. Життя в гармонії з собою, своїм тілом і навколишнім світом – це здоровий спосіб життя.

У виборі видів дозвільної діяльності особливо яскраво відбивається рівень розвитку особистості, її спрямованість, ступінь формування життєвої позиції. І тут проявляється зворотній зв'язок – чим відповідальніше використовується вільний час, тим цілеспрямованіше і швидше формується життєва позиція особистості. Безумовно, сучасне суспільство потребує соціально активного типу особистості, формування якого залежить від дозвілля. Важливим стає його регулювання, що передбачає розвиток потреб, інтересів молоді особистості та створення морально-психологічних, матеріальних, організаційних і технологічних умов для їх задоволення у сфері дозвілля. Особисто регульований вільний час заснований на принципах інтенсифікації, передбачення і планування, вимагає обліку якості, економії часу тощо

Культура дозвілля – невід'ємна, важлива і формотворча складова здорового способу життя. На жаль, у сучасному українському суспільстві тільки починають своє відновлення система культурно-розважальні та культурно-оздоровчих заходів, розширюються форми та види відпочинку з використанням передових інноваційних технологій і успішних прикладів зарубіжних країн. Розвиток людської цивілізації створює все більше можливостей, причин і приводів для самовдосконалення особистості, в тому числі і за допомогою змістовного дозвілля та формування здорового способу життя. Однак, реалізація цих можливостей не здійснюється автоматично, вона залежить від конкретних економічних і соціально-політичних умов, які можуть, як сприяти цим можливостям, так і протидіяти їм.

Тому актуальним завданням є оптимізація умов формування здорового способу життя та культурно-змістовного дозвілля всіх членів суспільства. Вирішальну роль в реалізації цих завдань покликані зіграти система освіти і культурна політика держави. Розглядаючи ці умови, ми також відзначаємо, що вихованню культури дозвілля студентів є явищем системним.

Наші дослідження показали, що ефективність виховання культури дозвілля студентів істотно підвищується, якщо при організації педагогічного процесу: забезпечити

єдність і взаємозв'язок естетичного навчання та виховання в різних формах освітньої та практичної діяльності в сфері дозвілля; виходити з цілей виховання культури дозвілля, розглядаючи цей процес як найважливішу сторону педагогічної роботи; розглядати процес формування театральної культури студентів як комплексне явище, в якому взаємодіють соціальні та індивідуальні фактори та умови розвитку особистості; використовувати можливості театального мистецтва в подальшій професійній діяльності; створити виховне середовище, сприятливе для розвитку мотиваційної сфери особистості студента. Як найбільш достовірний показник процесу виховання культури дозвілля студентів виступає їх готовність до естетично оформленої дозвіллевої діяльності (театр), яку можна розглядати по цілому ряду параметрів, що дозволяють оцінити її як особливу складно структуроване психічний перетворення особистості, що складається з наступних компонентів: теоретичні знання інтегративного характеру, що лежать в основі культури; вміння і навички естетико-художньої діяльності, сформована відповідальність за підсумок роботи (вистава), розвинене естетичне мислення, що передбачає наявність у студентів умінь бачити перспективу своєї майбутньої діяльності, культуру соціальних і культурних взаємин, інтерес до змістовної дозвіллевої діяльності.

Ці характеристики узгоджуються з основними вимогами до мистецтва в контексті виховання культури дозвілля майбутнього вчителя, що допомагає сформувати особистість, здатну не тільки правильно оцінювати твір мистецтва, але і жити за законами Добра, Любові і Краси.

Отже, основний висновок в тому, що виховання культури дозвілля майбутніх фахівців стає сьогодні об'єктивною необхідністю духовного розвитку суспільства, умовою для успішного культурного відродження країни. Без певних знань, умінь і навичок в області естетики, культурології, театрознавства все важче здійснювати професійну діяльність вчителя. Будь-яка модель сучасного фахівця вимагає від людини не тільки широкого кола знань, але і постійного оновлення в процесі самоосвіти.

REFERENS

Molod u suchasnomu svItI: fIlosofsko-kulturologIchnI vimIri (2009), Zb. materIallv MIzhnarodnoYi naukovoyi konferentsIYi, KiYiv, 26-27 bereznaya 2009 r, K.: Vidavnichiy tsentr KNLU, 504 s.

Surtaev V.Ya. (1998) *Sotsiologiya molodezhnogo dosuga*, SPb., Rostov-n/D.: Izd-vo «Gefest», S. 28.

Kotelnikova N.V. (2003) *Innovatsionnyie tendentsii v sfere molodezhnogo dosuga v sovremennoy Rossii. Sotsiologiya kulturyi, duho-vnoy zhizni: Avtoref. dis. kand. sotsIol.nauk*, Stavropol: Stavropolskiy gos. un-t, S. 19-20.

Kagan M. S. (1996) *Filosofiya kulturyi*, SPb, S. 78.

Zvyekova V. The culture of leisure as a spiritual personality development

The article deals with current problems of free time and leisure of Ukrainian youth in the new sociocultural reality through the prism of research, identified the reasons for changing values of young people for leisure, studies on the major social problems of the Ukrainian youth; analyzed socio cultural aspect of contemporary

Ukrainian youth examined patterns of development cultural and recreational activities of Ukrainian youth. Improvement of the organization of cultural forms of youth leisure will provide her an opportunity of informal. In the article considered the problem of pedagogical organization cultural leisure of pupils, that is purposeful formation of highly moral, fully developed personality and providing for her free activities. Discusses the results of practical implementation of experimental pedagogical program on the problem of research, highlights the need to use innovative approaches to increase the efficiency of leisure activities.

Special attention is being paid to studying the native Ukrainian culture. Many Ukrainian poets, writers, scientists were unknown to the people.

The primary task of today is to accelerate the cultural development of the youth. In school and out of school children's establishments conditions are created for the development of creative activities, for their aesthetic education. Pupils and students learn to sing and dance, play musical instruments in circles of amateur art.

Circles of amateur art activities, festivals, holidays of songs and music, days of Poetry, Literary meetings, exhibitions of children's drawing and painting, school amateur theatres, creative associations of young literature lovers testify the growth of performers, their skill and actively contribute to the development of aesthetic inclinations.

In their leisure time they go in for sports, read, go to the libraries, parks, cinemas, theatres, concert halls. They can visit art exhibitions, the Zoo or the circus. It is possible to see a great progress in creation of different youth ensembles which are popular among young people.

Since independence of Ukraine was proclaimed in 1991 democratization of local society played its full role in formation of modern young – transformation of mainstream concepts of youth's niche in society, gender relations and functions in young surroundings, creation of new manners positively aimed at finding the right place in society and negatively associated with the deviational behavior.

Youth and youth organizations play an important role in the development of the independent Ukraine. Ukrainian youth gets more and more active. Young people want to be leaders of the society. They are ready to take responsibility for the future of their country. They are ready to face problems and unite their efforts in order to solve them. Our youth is similar to the youth abroad. Young people in Ukraine have their hobbies, problems, and expectations.

One of the modern hobbies of young people in Ukraine is sport. More and more young people do sports in their free time. Their aim is to keep fit, be more organized and disciplined. There are many sports clubs, sports grounds, stadiums in every town. Besides health sport brings a lot of fun and may help to make friends for life. Almost every school, college and university has its football or volleyball teams. Many universities organize sports competitions for their students.

There also exist interest clubs. Among them are theatre clubs. Students can develop their talents and abilities show their creative potential at the university theatre. Those, who are interested in erudition, may visit clubs «What? Where? When?» and enlarge their knowledge in different fields of science. Young scientists often become members of «Young Scientists Councils». Here they may discuss their scientific research and unite efforts in their investigations.

Key words: leisure, leisure culture, youth, development, spirituality.